

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 12

Засновано у 2013 році

Рівне – 2019

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 12

Founded in 2013

Rivne – 2019

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 3 від 28 березня 2019 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

7. Шадриков В. Д. Способности, одаренность, талант / В. Д. Шадриков // Развитие и диагностика способностей / отв. ред. : В. Н. Дружинин, В. Д. Шадриков. – М. : Наука, 1991. – 313 с.

References

1. Blonskij P. P. Psihologiya mladshogo shkol'nika / P. P. Blonskij. – Voronezh : MODEHK, 1997. – 575 s.
2. Boguslavskaya Z. M. Razvivayushchie igry dlya detej mladshogo doshkol'nogo vozrasta / Z. M. Boguslavskaya, E. O. Smirnova. – M. : Prosveshchenie, 1991. – 207 s.
3. Bruner D. S. Psihologiya poznaniya / D. S. Bruner. – M. : Direktmedia Publishing, 2008. – 782 s.
4. Gis' O. M. Planeta mirkuvan' : navch. posib. z rozvitku mislennya dlya 1 kl. zagal'noosvitn. navch. zakl. / O. M. Gis'. – 7-me vid. – Kyiv : In-t suchasn. pidruchn., 2017. – 144 s.
5. Lyk A. N. Psihologiya tvorchestva / A. N. Lyk. – M. : Nayka, 1978. – 127 s.
6. Teplov B. M. Problemy individual'nyh razlichij / B. M. Teplov. – M. : Prosvishchenie, 1977. – 347 s.
7. SHadrikov V. D. Sposobnosti, odarennost', talant / V. D. SHadrikov // Razvitie i diagnostika sposobnostej / отв. ред. : V. N. Dryzhinin, V. D. SHadrikov. – М. : Nayka, 1991. – 313 с.

N.F. Babij DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL ABILITIES IN THE PROCESS OF LEARNING AND GAME INTERACTION

The article is devoted to the problem of the development of intellectual abilities in children of primary school age. Modern teaching methods of teaching are not always effective in the context of mental development. The way to solve this problem lies through the development of an active form of didactic interaction. After a long analysis of scientific achievements, we stopped our gaze on a didactic game. It especially harmoniously combines play and learning. In other words, it is possible to combine elements of play and learning in various combinations in order to cause intellectual activity.

Another key point of this choice. We proceeded from the considerations that in the first grades there is an adaptation to the educational process, as well as a change in leading activities. In this context also, a didactic game that provides a smooth transition to a new leading activity - learning is best suited. Given these principles, a model of teacher-student interaction was developed. This is a kind of complex of elements of educational and game interaction aimed at the development of the cognitive sphere and intellectual abilities of children of primary school age. The correctness of this approach is confirmed by the results, indicating a high level of development of intellectual abilities of first-graders at the end of the school year. Thus, we have achieved our goal and we intend to study the effectiveness of this model in the second and third grades of primary school.

Keywords: motive, motivation, leading activity, game, didactic game, training, intellectual abilities, genesis, learning activities.

УДК 159.9 : 316.612

В. І. БЕЗЛЮДНА, Л. П. ОСЬМАК

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОГНІТИВНО-МОТИВАЦІЙНИХ ОСНОВ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ З ОДНОЛІТКАМИ

У статті представлено результати емпіричного вивчення когнітивно-мотиваційних установок підлітків у системі міжособистісної взаємодії з однолітками. Проаналізовано рівень сформованості основних комунікативних установок: орієнтація на адекватне сприйняття і розуміння партнерів, визнання Іншими, досягнення компромісу. Здійснено порівняльний аналіз суб'єктивних аспектів соціальної інтеракції за гендерною ознакою, проаналізовано наявність емоційних бар'єрів у спілкуванні, елементів ворожості у ставленні до однолітків як передумови непродуктивної взаємодії

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, мотиваційні орієнтації, інтерактивна спрямованість, емоційні бар'єри

В статье представлены результаты эмпирического изучения когнитивно-мотивационных установок подростков в системе межличностного взаимодействия со сверстниками. Проанализировано уровень сформированности основных коммуникативных установок: ориентация на восприятие и понимание партнеров, принятие Другими, достижение компромисса. Осуществлен сравнительный анализ субъективных аспектов социальной интеракции по гендерному признаку,

проаналізовано наліччє емоціональних бар'єров, елементов враждебности в отношении сверстников, как предпосылок непродуктивного взаимодействия

Ключевые слова: *межличностное взаимодействие, мотивационные ориентации, интерактивная направленность, эмоциональные барьеры, враждебность*

Постановка проблеми. Життя людини в соціумі передбачає налагодження системи зв'язків з оточуючими людьми. Від їх якості, у подальшому, залежатиме як комфортність і ефективність співпраці з партнерами по взаємодії, так і розвиток особистості вцілому. Соціальні відносини мають об'єктивний характер, але, відображаючись у внутрішньому світі людини, вони набувають для неї особистісного сенсу. Суб'єктивні орієнтації та програми міжособистісної взаємодії особистості визначають успішність та ефективність соціальної інтеракції. Їх формування відбувається протягом усього життя людини, але особливу роль у цьому процесі належить підлітковому періоду – найбільш чутливому для розвитку соціальної складової особистісного потенціалу. Тому вивчення особливостей формування стратегій міжособистісної взаємодії у старшому підлітковому віці є актуальним завданням психологічної науки і практики, вирішення якого дозволить забезпечити психологічний супровід міжособистісних стосунків учнів, з метою їх спрямування та гармонізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості взаємодії як соціально-психологічного феномену, різноманітні форми її перебігу у різних соціальних середовищах, вплив цих процесів на особистість представлені в роботах представників теорії соціальної дії (М. Вебер, Т. Парсонс). У їхніх дослідженнях увага переважно зосереджувалася на описі індивідуальних актів дії, компонентів взаємодії та домінуючих чинниках її мотивації. У сучасних роботах зміст взаємодії, її смислове навантаження розкривається як на рівні окремих контактів і дій, так і в контексті спільної діяльності (М. Журавльов). Сутнісні аспекти формування міжособистісної взаємодії представлені у роботах Ю. Е. Альошиної, М. А. Абалакіна, Т. М. Трапезникової, та інших дослідників.

Особливу увагу психологи зосереджують на якісних характеристиках взаємодії у підлітковому віці, оскільки стосунки підлітків з однолітками стають значно складнішими, різноманітнішими та змістовнішими, ніж були у попередній віковий період (Л. Г. Агеева [1], І. С. Булах, О. О. Костюніна, Н. В. Корчакова [5], І. О. Лодигіна [6], О. М. Пугачьова, Т. Т. Щеліна [8]). Як зазначають Л. Г. Агеева та О. О. Костюніна, спілкування у підліткових спільнотах відіграє значущу роль у формуванні особистості школярів, процесах їх подальшої соціалізації та первинного професійного самовизначення [1, с. 868]. Розвиток гуманістичних форм взаємодії з однолітками сприяє послабленню егоїстичної мотивації та упередженого ставлення до оточуючих (Н. В. Корчакова, 2017 [5, с. 321]). Як засвідчують результати дослідження Л. П. Журавльової, саме з цього періоду починають інтенсивно розвиватися групоцентричні емпатійні ставлення [4, с. 69]. Все ж, варто відзначити, що інтенсивні процеси міжособистісної взаємодії підлітків досить часто містять небажані ефекти: конфліктність, жорстокість, агресивність, егоїстичність. Для їх профілактики та своєчасної корекції виникає необхідність поглибленого вивчення процесів соціальної взаємодії у підліткових спільнотах.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні стратегій міжособистісної взаємодії старшокласників та з'ясуванні їх гендерної специфіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на результати теоретичного аналізу проблеми, ми з'ясували, що для встановлення основних тенденцій взаємодії підлітків з однолітками найвищу значущість має вивчення наступного комплексу параметрів: інтерактивної спрямованості, мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях, емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні та наявності елементів холодності чи ворожості у ставленні до партнерів. Для аналізу вказаних показників у дослідженні було використано комплекс діагностичних процедур. До нього увійшли наступні методики: «Діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях» (авт. І. Д. Ладанов, В. А. Уразаєва) [3], «Інтерактивна спрямованість особистості» (авт. Н. С. Щуркова, модиф. Н. П. Фетіскіна), «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні» (авт. В. В. Бойко), «Шкала ворожості» (авт. В. Кук-Д. Медлей). Дослідження проводилося за участю 50 учнів старшого підліткового віку.

За результатами психодіагностичних обстежень нами з'ясовані певні особливості комунікативних орієнтацій підлітків у міжособистісних процесах. Зокрема встановлено, що у системі трьох установочних конструктів – орієнтація на адекватність сприйняття і розуміння партнера, прийняття Іншим, досягнення компромісу – найбільш чітко простежується визнання опитуваними позицій першої шкали – соціальної компетентності партнерів по взаємодії та наявності взаємної готовності до співпраці. Підлітки погоджуються з тим, що партнери розуміють їх наміри щодо побудови стосунків, виявляють готовність вислухати їхню думку та прийняти участь у її обговоренні.

Із 28 можливих балів за шкалою «Орієнтація на адекватність сприйняття та розуміння партнера» середній показник по вибірці досягнув 22,5 балів, що засвідчує високий рівень сформованості цих установок. Дещо нижчим виявився показник за шкалою «Орієнтація на прийняття партнера» (20,5 балів із 28 можливих). Все ж і у цьому випадку можна констатувати, що підлітки мають позитивні атрибутивні уявлення щодо визнання та прийняття зі сторони однолітків, їх позитивного оціночного ставлення до них та наявність високого ступеня довіри. Ці когнітивні установки поєднуються з усвідомленням власних бажань до взаємодії з цими партнерами та наявністю бажань взаємоузгоджувати програми співпраці. Отримані показники за двома шкалами дозволяють говорити про декларування підлітками високої міри визнання двох типів комунікативних установок.

За шкалою «Орієнтація на досягнення компромісу» у процесі обстеження ми отримала більш низькі показники, які відповідно знизили і рівень загальної гармонійності комунікативних орієнтацій підлітків. За нашим розумінням, виявлені тенденції, серед усіх інших причин, мають чітку вікову зумовленість. Справа в тім, що завдання цієї шкали зорієнтовані не лише на аналіз установочних конструктів, а й виокремлення респондентами стильових характеристик взаємодії: уміння зосереджуватися на головному, здатності стежити за характером власних вербальних висловлювань, виявляти витримку і самоконтроль у конфліктних ситуаціях. Оскільки підвищений рівень імпульсивності, загострене прагнення до самоутвердження і особистісного домінування є притаманними для підліткового періоду, отримані результати є закономірними.

Аналіз гендерної специфіки у показниках вище означених типів комунікативних орієнтацій вказує на існування певних відмінностей у позиціях дівчат і хлопців. Найяскравіше відмінність простежується за шкалою «Орієнтація на прийняття партнера» (24,6 та 16,4 бали відповідно) (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Показники мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях

Контингент обстежених	Кількісні показники основних мотиваційних орієнтацій				
	на прийняття партнера	на адекватність сприйняття та розуміння	на досягнення компромісу	заг. показник	
дівчата	24,56	23,88	17,36	59,24	65,8
хлопці	16,36	21,44	17,88	62,36	55,7
t-статистичне	10,4*	2,43*	-0,61	-1,22	
t-критичне	1,68	1,68	1,68	1,68	
групові результати	20,46	22,46	17,62	60,8	

Примітка: *- статистично значущі відмінності ($p \geq 0,05$)

Отже, атрибутивні процеси у системі міжособистісної взаємодії більш чітко представлені у позиціях жіночої статі. Певні відмінності простежуються і у показниках за шкалою «Орієнтація на адекватність сприйняття та розуміння партнера». Ці установочні конструкти також більш яскраво представлені у вибірці дівчат. У той же час слід відмітити, що у комунікативних установках за шкалою «Орієнтація на досягнення компромісу» гендерної специфіки ми не простежили (17,4 бали у дівчат та 17,9 балів у вибірці хлопців; відповідно t-статистичне – 0,61; t-критичне – 1,68).

Аналіз сформованості мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях та їх декларування підлітками показав, що більшість респондентів (82 %) продемонстрували високий рівень визнання ідей першої шкали (див. рис. 1).

Можна припустити, що, спираючись на рівень сформованості механізмів соціальної перцепції та їх усвідомлення, підлітки роблять атрибутивні приписи відносно цих можливостей у своїх однолітків та інших партнерів по спілкуванню. Індивідуальні показники сформованості орієнтацій на прийняття партнера (шкала 2) у третини респондентів (26 відсотків) досягли високого рівня. У 60 відсотків респондентів показники за цією шкалою знаходяться у межах 8-20 балів, що свідчить про середній рівень сформованості цього типу комунікативних орієнтацій. Визнання готовності до досягнення компромісу у процесі соціальної взаємодії майже у всіх респондентів (92 відсотки) знаходиться на середніх позиціях. Характер взаємодії між підлітками та її продуктивність значною мірою залежить від їх здатності правильно декодувати соціальну ситуацію, розпізнавати наміри і бажання партнерів. У цьому випадку дія диспозиційних налаштувань поєднується із умінням простежувати вплив ситуаційних чинників. Диструктивну роль у цьому процесі відіграють

комунікативні бар'єри. Наявність психологічних труднощів, що виникають у процесі спілкування, є однією із причин виникнення конфліктів та перешкод у налагодженні взаєморозуміння півпраці.

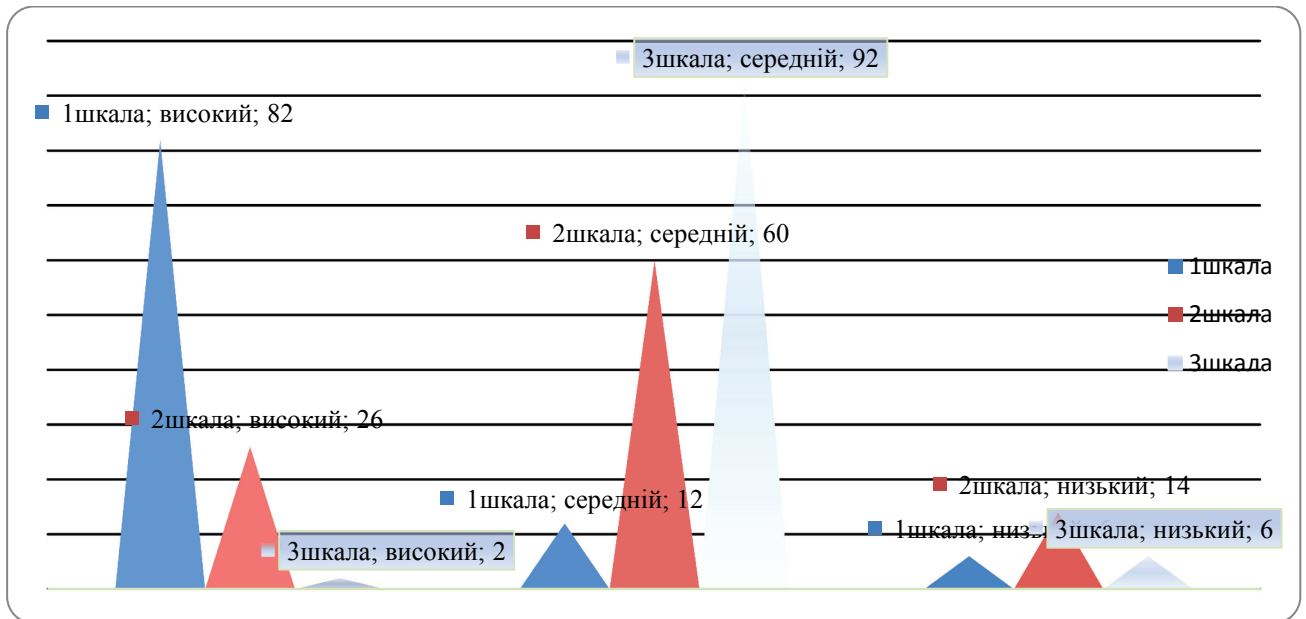

Рис. 1. Показники рівнів мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях

Використання методики В. В. Бойко дозволило простежити наявність п'яти груп чинників, що перешкоджають встановленню продуктивних контактів між підлітками: невміння керувати емоціями, їх неадекватний прояв, негнучкість та невиразність. За даними діагностичного обстеження емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні, виявлено, що у групі обстежених переважають показники за шкалами «Непластичність, невираженість емоцій» та «Небажання зближуватись на емоційній основі» (2,4 бали). Це свідчить про відчуття підлітками скутості, браку емоційності, невміння донести свою емоційну підтримку партнеру. Високими є також значення за шкалою «Неадекватний прояв емоцій» (2,3 бали). При цьому статистично значущих відмінностей за гендерною ознакою ми не виявили.

Таблиця 2.

Показники емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні

Основні підгрупи підлітків	Кількісні показники наявності ознак емоційних бар'єрів (у балах)					
	невміння керувати емоціями	неадекват. прояв емоцій	непластичність, невираженість емоцій	домінування негативних емоцій	небажання зближуватися на емоційній основі	заг. показник
дівчата	1,7	2,2	2,1	1,7	2,5	10,2
хлопці	1,8	2,4	2,0	2,0	2,3	10,5
t-стат.	-0,5	-0,4	-0,7	-0,7	0,6	0,34
t-крит.	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,68
групові результати	1,8	2,3	2,4	1,82	2,4	0,46

За даними вивчення інтерактивної спрямованості підлітків виявлено (див. табл. 3), що у групі переважає показник маргінальної орієнтації (показник по вибірці – 11,9 бали; у підгрупі дівчат – 12,6 бали; у вибірці хлопців – 11,2 бали). Показники орієнтації на особисте та на взаємодію у дівчат вищі, ніж у хлопців (відповідно 10,1 та 9,6 бали і 9,6 та 8,9 бали). Співставлення цих двох орієнтаційних систем засвідчує, що показники першого типу установок (орієнтація на особисте) є дещо вищими (9,8 бали), ніж показники орієнтації на взаємодію (9,3 бали). Статистично значущі гендерні відмінності виявлено за шкалою маргінальної орієнтації ($p \geq 0,05$).

Таблиця 3.

Показники інтерактивної спрямованості особистості

Основні підгрупи підлітків	Наповнюваність підгруп різного типу орієнтацій			
	орієнтація на особисте	орієнтація на взаємодію	маргінальна орієнтація	заг. показник
дівчата	10,08	9,64	12,64	30,6
хлопці	9,44	8,92	11,2	31,48
t-статистичне	0,77	0,65	2,96*	-0,81
t-критичне	1,68	1,68	1,68	1,68
групові результати	9,76	9,28	11,92	31,04

Примітка: *- статистично значущі відмінності ($p \geq 0,05$)

У дослідженні була отримана інформація про рівні інтерактивної спрямованості підлітків. Було встановлено, що п'ята частина дівчат (22 %) орієнтуються на особистісні цілі. Також кількість дівчат зорієнтована на взаємодію. Кожна шоста представниця жіночої статі проявляє маргінальну орієнтацію. У хлопців орієнтація на взаємодію має дещо вищі позиції – 24 %, маргінальна орієнтація виявлена у 19% респондентів. Для групи загалом характерний наступний розподіл значень – орієнтація на особисте – 44 %; на взаємодію – 4%; маргінальна орієнтація – 37 %.

За даними методики діагностики ворожості виявлено, що у всіх обстежених найвищі показники простежуються за шкалою цинізму – 50,9 (дівчата – 57,1; хлопці – 44,6) (див. табл. 4). Значення за шкалою агресивності мають дещо нижчі показники – 32,4 (відповідно, дівчата – 34,1; хлопці – 30,2). За шкалою ворожечі загальний показник – 18,3 (дівчата – 19,6; хлопці – 17,1). У дівчат статистично більшими є показники за шкалами цинізму, агресивності та ворожечі, що вказує на більш виражене емоційно-негативне забарвлення між особистою взаємодією дівчат.

Таблиця 4.

Показники негативних установок підлітків (за методикою «Шкала ворожості»)

Основні підгрупи підлітків	Показники несприятливих тенденцій у підгрупах хлопців і дівчат (у балах)			
	шкала цинізму	шкала агресивності	шкала ворожості	заг. показник
дівчата	57,1	34,1	19,6	110,8
хлопці	44,6	30,2	17,1	91,7
t-статистичне	3,1*	1,9*	2,0*	7,0
t-критичне	1,7	1,7	1,7	5,1
групові результати	50,9	32,4	18,3	101,6

Примітка: *- статистично значущі відмінності ($p \geq 0,05$)

Встановлено, що близько п'ятої частини дівчат (23%) проявляють цинізм та ворожість; четверта частина жіночої вибірки схильні проявляти до ровесників агресивну тенденцію. За результатами опитування кожний шостий представник чоловічої вибірки визнає схильність до проявів цинізму; 21% хлопців декларують схильність до агресивності та проявів ворожості. Загалом показники по групі: 40% обстежених схильні до прояву цинізму, 44% до ворожості, 46% агресивності. Все це свідчить про те, що між учнями інколи можуть простежуватися недружелюбні тенденції – агресивність, ворожість, непорозуміння, що послаблюють гуманістичні основи взаємодії.

За результатами кореляційного аналізу показників у вибірці хлопців з'ясовано, що позитивно корелюють ($p \geq 0,05$) наступні величини: вияв цинізму та агресивності, цинізму та ворожості, агресивності та ворожості. Негативна кореляція ($p \geq 0,05$) простежена між показниками цинізму та розуміння партнера, ворожості та орієнтації на прийняття партнера, агресії та орієнтації на розуміння партнера. У вибірці дівчат позитивно корелюють ($p \geq 0,05$) наступні величини: показники цинізму та орієнтації на особисте, прояву негативних емоцій та маргінальної орієнтації, прояви імпульсивної поведінки та неконтрольованості вчинків. Негативна кореляція ($p \geq 0,05$) виявлена між показниками

цинізму і орієнтації на досягнення компромісу, орієнтації на особисте і досягнення компромісу, неадекватного прояву емоцій і орієнтацій на особисте.

Висновки. Результати кореляційного аналізу параметрів стратегії міжособистісної взаємодії у групі дозволили класифікувати прояви стратегій міжособистісної взаємодії та дати їм якісну характеристику. З'ясовано, що більшість учнів (64 %) реалізує у стосунках конструктивну стратегію взаємодії, 12% учнів зорієнтовані на маргінальну позицію, тобто мають схильність зосереджуватися лише на своїй особистості та в деякій мірі ізолюються від оточуючих. Третина школярів задекларували схильність до деструктивного виду взаємодії. Наявність двох останніх типів орієнтацій вказує на необхідність і доречність проведення психокорекційних заходів. Основна мета психологічного супроводу школярів полягає у формуванні навичок конструктивної міжособистісної взаємодії, запобіганні та подоланні відхилень у цій сфері.

За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що у просторі соціальної взаємодії старшокласників переважають установки на адекватність та розуміння партнерів, впевненість у їхньому позитивному ставленні та прийнятті. У позиціях школярів переважають орієнтації на досягнення компромісу з однолітками. Наявність цих тенденцій є сприятливим підґрунтям для налагодження різних форм співпраці у підлітковій спільноті. У той же час, у стосунках підлітків спостерігаються і певні несприятливі тенденції: небажання зближатися на емоційній основі, закритість; переважання маргінальної орієнтації; наявність елементів цинізму, ворожості та агресивності.

У дослідженні з'ясовано, що більшість соціальних установок підлітків у сфері спілкування мають близькі показники як у вибірці хлопців, так і дівчат. Орієнтації на досягнення компромісу та адекватне сприйняття партнерів не мають чіткої гендерної специфіки.

Список використаних джерел

1. Агеева Л. Г., Костюнина Е. А. Взаимосвязь психических состояний и особенностей межличностного общения старших подростков сельской школы // Молодой ученый. – 2015. – № 23. – С. 864–868.
2. Глушко Л.О. Чинники формування впевненості у собі в школярів підліткового віку / Л.О. Глушко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – К. – № 14. – 2012. – С. 103–112.
3. Диагностика мотивационных ориентаций в межличностных коммуникациях (И.Д.Ладанов, В.А.Уразаева) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии. – 2002. – С.92–94.
4. Журавльова Л. П. Емпатійні ставлення та їх класифікація / Л. П. Журавльова // Соціальна психологія. – 2008. – № 5(31). – С. 39–46.
5. Корчакова Н. В. Просоціальність особистості / Н. В. Корчакова. – Рівне, 2017. – 440 с.
6. Лодыгина И. А. Взаимодействие подростков со сверстниками в общеобразовательной школе / И. А. Лодыгина // Молодой ученый. – 2016. – №14. – С. 507-509
7. Макаров М. С. Микроклимат школы и его влияние на социализацию подростков / М.С. Макаров // Воспитание школьников. – 2006. – № 2. – С. 68–70.
8. Пугачева О. М. Особенности межличностного взаимодействия девиантных подростков со сверстниками / О.М. Пугачева, Т. Т. Щелина // Профилактическая и коррекционная работа с детьми «группы риска»: опыт, проблемы и перспективы материалы всероссийской заочной научно-практической конференции с международным участием. – 2016. – С. 164-170.

References

1. Ageeva L. G., Kostyunina E. A. Vzaimosvyaz psichicheskikh sostoyaniy i osobennostey mezhlichnostnogo obscheniya starshih podrostkov selskoy shkolyi // Molodoy ucheniy. – 2015. – # 23. – S. 864–868.
2. Glushko L.O. Chinniki formuvannya vpevnenosti u sobi v shkolyariv pldlitkovogo viku / L.O. Glushko // Aktualni problemi sotsiologiyi, psihologiyi, pedagogiki. – K. – # 14. – 2012. – S. 103–112.
3. Diagnostika motivatsionnyih orientatsiy v mezhlichnostnyih kommunikatsiyah (I.D.Ladanov, V.A.Urazaeva) / Fetiskin N.P., Kozlov V.V., Manuylov G.M. Sotsialno-psihologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malyih grupp. – M., Izd-vo Instituta Psihoterapii. 2002. C.92–94.
4. Zhuravlova L. P. Empatyni stavlennya ta Yih klasifkatsIya / L. P. Zhuravlova // Sotsialna psihologIya. – 2008. – # 5(31). – S. 39–46.
5. Korchakova N. V. ProsotsialnIst osobistostI / N. V. Korchakova. – Rivne, 2017. – 440 s.

6. Lodygina I. A. Vzaimodeystvie podrostkov so sverstnikami v obscheobrazovatelnoy shkole // Molodoy ucheniy. – 2016. – #14. – S. 507-509
7. Makarov M. S. Mikroklimat shkoly i ego vliyanie na sotsializatsiyu podrostkov / M. S. Makarov // Vospitanie shkolnikov. – 2006. – # 2. – S. 68–70.
8. Pugacheva O.M. Osobennosti mezhlichnostnogo vzaimodeystviya deviantnykh podrostkov so sverstnikami / O.M.Pugacheva, T.T. Schelina // Profilakticheskaya i korrektsionnaya rabota s detmi «gruppy riska»: opyt, problemy i perspektivy materialy vserossiyskoy zaochnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii s mezhdunarodnyim uchastiem. – 2016. – S. 164-170.

V.I Bezludna, L. P. Osmak Psychological analysis of cognitive and motivational basis of peer interactions in adolescence.

The study examined the strategies used by adolescents in their interactions with peers. Particular attention was paid to gender-related features of those strategies. The theoretical study enables to distinguish few important parameters of adolescent's communicative sphere such as interactive orientation, interpersonal motivational orientation, emotional barriers, elements of hostility. A lot of previous research pointed out that peer interactions have great influence on person's social and behavioral functioning in adolescence. The quantity of interactions with peers and friendship intimacy increase during this period and their quality is a basic requirement for youth well-being.

Analysis of gender features of the adolescents' communicative orientations indicated the existence of certain differences in attitudes of young people. The most distinct differences were observed regarding the scale "Focus on partner acceptance". Girls demonstrated stronger orientation towards perception, acceptance and understanding their peers. We did not notice gender specificity of the adolescents attitudes regarding the focus on compromise. The presence of such tendencies is a good basis for developing different forms of cooperation in the teens' groups. At the same time, it was found that there were some unfavorable tendencies: unwillingness to come closer on an emotional basis, secrecy; predominance of marginal orientation; the presence of elements of cynicism, hostility and aggressiveness.

Key words: *adolescence, peer interaction, communicative competence, motivational orientation, interactive orientation, emotional barriers.*

УДК 378.37:37.015

О. В. БОГАЧ, С. М. КІРШО

**ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
У СТУДЕНТСЬКІЙ СПІЛЬНОТІ**

У статті висвітлюється проблема психологічних передумов та чинників розвитку академічної доброчесності у студентів. Акцентовано увагу на тому, що сучасні можливості необмеженого та швидкого доступу до інформації можуть деструктивно впливати на свідомість особистості та створювати хибне уявлення про можливість привласнення чужих думок та результатів інтелектуальної діяльності. Встановлено, що одним із важливих чинників порушення академічної доброчесності студентами є низький рівень розвитку морально-ціннісної сфери особистості.

Ключові слова: *академічна культура, академічна доброчесність, порушення академічної доброчесності, плагиат, психологічні чинники плагиату, морально-ціннісна сфера особистості, самосвідомість, розвиток креативності студентів.*

Статья посвящена анализу психологических предпосылок и факторов нарушения академической добропорядочности у студентов. Акцентировано внимание на том, что современные возможности неограниченного и быстрого доступа к информации могут деструктивно влиять на сознание личности и создавать ложное представление про возможность присвоения чужой мысли и результатов интеллектуальной деятельности. Определено, что одним из главных факторов нарушения студентами академической добропорядочности является низкий уровень развития морально-ценностной сферы личности.

Ключевые слова: *академическая культура, академическая добропорядочность, нарушение академической добропорядочности, плагиат, психологические факторы плагиата, морально-ценностная сфера личности, развитие креативности студентов.*

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як механізм особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів.....	5
Артемова О.І. Соціально-психологічні чинники входження молоді у субкультурний простір.....	11
Бабій М. Ф. Розвиток інтелектуальних здібностей у процесі навчально-ігрової взаємодії.....	15
Безлюна В.І., Осмак Л.П. Психологічний аналіз стратегій міжособистісної взаємодії підлітків.....	20
Богач О.В., Кіршо С.М. Психологічні передумови порушення академічної доброчесності у студентській спільноті.....	26
Волинець Н.В. Порівняльний аналіз особливостей особистісного благополуччя прикордонників та фахівців інших професійних спільнот в залежності від стажу роботи.....	33
Вронська В.М. Особливості психологічної компетентності медичної сестри дошкільного навчального закладу.....	41
Главінська О.Д., Новік Л.О. Усвідомлення майбутніми психологами професійної належності.....	45
Дерев'яно Н.З. Роль інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки підлітків.....	50
Джеджер К.В. Комунікативні уміння як чинник конкурентоспроможності майбутнього вихователя.....	55
Джеджер О.В. Емоційне переживання як детермінуючий чинник результативності навчальної діяльності студентів.....	60
Журавльова Л.П., Мужанова Н.В. Динаміка ціннісно-сислової сфери учасників субкультур.....	66
Злагодох В.В., Буняк А.С. Психологічні особливості самоставлення у підлітків з проявами віктимної поведінки.....	71
Ivashkevych E., Yatsjuryk A. The diagnostics of the development of social intelligence of the person using proverbs and sayings.....	77
Ічанська О.М., Гірчук О.В. Особливості емпатії студентів-психологів на різних етапах професійної підготовки.....	82
Камінська О.В., Дружиніна І.А. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів-психологів під час навчання у ЗВО.....	87
Камшеко К.І. Теоретична модель суб'єктивного благополуччя гомосексуальної особистості.....	93
Каряка І.В. Гендерні ознаки прояву стресостійкості працівників авіаційних організацій.....	98
Кириченко В.В. Інваріантна модель фахових компетентностей державного службовця.....	103
Корчакова Н.В. Психологічні механізми вікової генези просоціальності особистості.....	108
Коць М.О., Ятчук Т.М. Специфіка діагностики особистісної сфери підлітків з особливими освітніми потребами.....	115
Кравченко С.І. Трактатування явищ суспільної єдності в сучасній психології.....	121
Крижановська З.Ю., Мірченко С. Мотиваційний компонент самореалізації в спортивній діяльності.....	127
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Гідність та мораль: філософсько-психологічний зміст.....	131
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Психотерапія дітей та підлітків: традиції та сучасні підходи.....	137
Магдисюк Л.І., Павлова Б.В., Пасічко В.В. Міжособистісне спілкування та його вплив на функціонування осіб пізньої зрілості.....	142
Магдисюк Л.І., Рубцова І.О. Психологічні особливості виникнення тривожності у безробітних.....	147
Маслова В.А. Соціально-психологічні чинники забезпечення саморегуляції емоційних станів менеджерів освіти.....	152
Михальчук Н.О., Примачок Л.Л. Психологічні особливості корекції психомоторних розладів у хворих із ішемічним інсультом.....	158
Мушкета Р., Кіндрат П.В., Демчук О.О. Педагогічні впливи у спортивних неформальних угрупованнях як метод соціалізації молоді.....	164
Назаревич В.В., П'ясецька О.В. Остракізовані ознаки аутоагресивної поведінки підлітків.....	168
Павелків В.Р. Зміна рівня вираженості особистості деструкцій у представників молодіжних субкультур після впровадження превентивно-корекційної роботи.....	176
Подкопасва Ю.В., Гірчук О.В. Умови формування та трансформації самоставлення у дітей і підлітків.....	184
Рудь Г.В. Дослідження феномену прокрастинації в юнацькому віці.....	190

Сечейко О. В. Динаміка прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами.....	196
Скрипка А.І. Теоретико-методологічні проблеми дослідження ставлення підлітків до учасників булінгу (на прикладі учнів військового ліцею).....	203
Созонюк О. С. Методологічні основи структурно-функціональної моделі психологічної культури вчителя початкової школи.....	207
Сторож О. В. Теоретичний аналіз етапів творчої соціалізації особистості.....	212
Трибулькевич К. Г. Молодіжні організації та субкультури в українській незалежній державі: потенціал впливу на становлення особистості студентського лідера.....	217
Хомич І. С. Особливості соціально-психологічної компетентності молодших школярів у сфері нормовідповідності власної поведінки.....	223
Шевченко Р. П. Субдепрессивное состояние у студентов высших учебных заведений специальности морского и речного транспорта.....	228
Яцина О. Ф. Практики батьківства і «не-батьківства»: реалії постмодерної соціальності.....	233
Відомості про авторів	240

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 12

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2019

Підписано до друку 28.05.2019 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 28,37. Наклад 300. Зам. № 42.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97

e-mail:oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.